

การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12

Buddhism Dissemination Administration of the Sangha Region 12

พระครูสุจิตบุญญากร (เนตร สรวมลิริ) และ ประณต นันทียะกุล
Phra Khru Sujit Boonyakorn (Nad Suamsiri) and Pranot Nantiyakul
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย
Doctor of Philosophy Program in Public Administration, Eastern Asia University

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพปัญหาการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 (2) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 และ (3) ปัจจัยสนับสนุนการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดให้รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักและการวิจัยเชิงปริมาณเป็นข้อมูลเสริมกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการเลือกแบบเจาะจงจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 คน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวต่อตัวด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่มีโครงสร้าง นอกจากนั้น ยังมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะอีกด้วย จากนั้น จึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยการแปลความ และเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 12 จำนวน 390 รูป โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลสนาม และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า (1) สภาพปัญหาการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญคือ คณะสงฆ์ภาค 12 สนใจปฏิบัติงานด้านการปกครองมากกว่างานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและขาดความคิดริเริ่ม และวิธีการใหม่ ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (2) แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สำคัญคือ คณะสงฆ์ภาค 12 ควรส่งเสริมสนับสนุนและให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้น รวมทั้งควรกล้ามีความคิดริเริ่ม และวิธีการใหม่ ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และ (3) ปัจจัยสนับสนุนการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แบ่งเป็นปัจจัยภายใน ได้แก่ การที่คณะสงฆ์ภาค 12 มีภาวะผู้นำที่มีความคิดริเริ่ม กล้าตัดสินใจ และสนับสนุนวิธีการใหม่ ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่วนปัจจัยภายนอก คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาและการตัดสินใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, คณะสงฆ์ภาค 12

Abstract

The objectives of this research were to study (1) conditional problems of the administration of Buddhism dissemination of the Sangha Region 12, (2) development guidelines of the administration of Buddhism dissemination of the Sangha Region 12, and (3) supporting factors of administration of Buddhism dissemination administration of the Sangha Region 12. The methodology of this research was performance research design as mixed methods research using qualitative research as principal means and supported by quantitative research. Sampling size of the qualitative

research was purposive sampling from 21 experts or key informants, collected by in-depth and face to face interviews with structured in-depth interview form. A focus group was also applied as a part of the data collection. Then, the data was analyzed by interpretation and descriptive analysis. For the quantitative research, sampling size was 390 monks in the areas of the Sangha Region 12. Questionnaires were used as tool for the field data collection which was analyzed by descriptive statistics of percentage, mean, and standard deviation. The findings and results were as follows: (1) the major conditional problems of the administration of Buddhism dissemination were the Sangha Region 12's preference for administrative performance rather than Buddhism dissemination as well as there was a lack of innovative thinking and new variety of methods of Buddhism dissemination, (2) the major development guidelines of administration of Buddhism dissemination were the Sangha Region 12 should increasingly promote, support, and give significance to the administration of Buddhism dissemination. Additionally, Sangha Region 12 administrators should dare to exercise innovative thinking and advocate new variety of methods for the Buddhism dissemination, and (3) the supporting factors of administration of Buddhism dissemination were, as internal factors, the Sangha Region 12's leadership with innovative thinking, daring to make decisions, and advocating new variety of methods of Buddhism dissemination; and for external factors, the people should have more participation in development and making decision of Buddhism dissemination explicitly and continuously.

Keywords: administration, Buddhism dissemination, Sangha Region 12

บทนำ

วัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 12 ซึ่งมีจำนวน 1,341 วัดภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคมที่เผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและได้รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ถึงเรื่องรูปแบบการเผยแผ่และคำสอนต่าง ๆ ทั้งนี้จากการถูกจับตามองจากสื่อทั้งหลายแล้วเผยแพร่ออกมานั้น มีทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ในฝ่ายที่เห็นด้วยนั้นมักแสดงความเห็นว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ต้องสอดคล้องกับสภาพสังคมและโลกยุคใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว และการเผยแผ่นั้นก็ควรจะต้องเอื้อต่อการรักษาและการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไปได้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแต่ละยุคสมัย มีรูปแบบกระบวนการและประสิทธิผลที่แตกต่างกันตามบริบทของสังคมในยุคนั้น อุดมการณ์ หลักการ และวิธีการที่พระพุทธเจ้าได้ประกาศไว้ จะบรรลุดตามวัตถุประสงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายได้นั้น ทรงย้ำเตือนไว้ว่า จะต้องปฏิบัติตนให้เป็นอย่างบรรพชิต และเป็นอย่างสมณะ คือ

เว้นจากความชั่วทุกประการ และเป็นผู้ปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่าง เพื่อระงับบาปอกุศล เพื่อเป็นอริยบุคคล ไม่เบียดเบียนและไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน แก่ผู้ประพฤติดิปฏิบัติชอบทั้งหลายหลักการทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาตน และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กระจายออกไปอย่างกว้างขวางอีกด้วย

การประกาศเผยแผ่หลักพระพุทธธรรมมีความสำคัญยิ่งต่อความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและความมั่นคงของชาติ สังคมไทยในอดีตชาวพุทธเข้าถึงหลักธรรมคำสอนโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของการศึกษาและถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจและได้เรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนอย่างมั่นคงเป็นสังคมวิถีพุทธ ดำรงชีวิตอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข เพราะการเสียสละทุ่มเทชีวิตจิตใจในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ด้วยมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของพระพุทธศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมในอดีตนั้น พระสงฆ์ได้รับการศรัทธายกย่องเป็นปูชนียบุคคล และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ประชาชนชาวไทยจึงได้ช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญ

รุ่งเรืองสืบเนื่องมาทุกยุคทุกสมัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2550)

โดยทั่วไปแล้วการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์ในทุกวันนี้มีลักษณะต่างคนต่างทำแต่ละวัดก็มีนโยบายและบุคลากรไม่เท่ากัน ศักยภาพในการทำงานก็ต่างกัน การเผยแผ่จึงทำไปตามความถนัดของแต่ละรูปแต่ละวัด โดยขาดนโยบายและวิธีการเผยแผ่แบบบูรณาการอย่างเป็นเอกภาพ จึงไม่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่จะก่อให้เกิดองค์ความรู้แก่ประชาชนได้ พระภิกษุที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีจำนวนน้อย ขาดการวางแผนและการสนับสนุนด้านงบประมาณที่ชัดเจน ในการขับเคลื่อนงานเผยแผ่พุทธศาสนาให้เป็นรูปแบบธรรมและมีประสิทธิภาพทั้งจากภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การบริหารจัดการองค์กรที่ล่าช้าไม่ทันเหตุการณ์

ในขณะที่มหาเถรสมาคมประกาศนโยบายการเผยแผ่พุทธศาสนาและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีแผนแม่บทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ภาค 12 ซึ่งเป็นองค์กรย่อยของมหาเถรสมาคมจะสามารถบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับทั้งมหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้มากน้อยเพียงใด เพราะการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นความรู้ความสามารถของเรามีด้วยกันทั้งนั้น แต่ที่ไม่ค่อยบรรลุผลตามที่เรากำลังต้องการน่าจะต้องหันมามองปัญหาต่างๆ ที่เป็นเพราะอะไร พระสังฆาธิการของคณะสงฆ์ภาค 12 จะสามารถบริหารจัดการวัดและองค์กรต่างๆ หรือดำเนินกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร โดยให้มีมิติที่กว้างขวางมากขึ้นและไม่เป็นการละเมิดต่อหลักการหรือบทบัญญัติในพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ภาค 12 ควรจะต้องบูรณาการศาสตร์การบริหารจัดการสมัยใหม่กับการบริหารจัดการด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบเดิมอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยนี้มุ่งศึกษา การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 12 โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการด้าน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ คณะสงฆ์ภาค 12

2. เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12

3. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

วิช วิจิตรนิภาวรรณ (2559) กล่าวว่าไว้ในบทความ “แนวคิดและความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการว่าในการศึกษาความหมายของการบริหารและการบริหารจัดการ ควรทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารเป็นเบื้องต้นก่อน กล่าวคือ สืบเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ซึ่งหมายถึง มนุษย์โดยธรรมชาติย่อมอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ไม่อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่อาจมีข้อยกเว้นน้อยมากที่มนุษย์อยู่โดดเดี่ยวตามลำพัง เช่น ฤๅษี การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของมนุษย์อาจมีได้หลายลักษณะและเรียกต่างกัน เป็นต้นว่า ครอบครัว (family) เผ่าพันธุ์ (tribe) ชุมชน (community) สังคม (society) และประเทศ (country) เมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มย่อมเป็นธรรมชาติอีกทีในแต่ละกลุ่มจะต้องมี “ผู้นำกลุ่ม” รวมทั้งมี “แนวทางหรือวิธีการควบคุมดูแลกันภายในกลุ่ม” เพื่อให้เกิดความสุขและความสงบเรียบร้อย สภาพเช่นนี้ได้มีวิวัฒนาการตลอดมาโดยผู้นำกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ในระดับประเทศของภาครัฐในปัจจุบันอาจเรียกว่า “ผู้บริหาร” ขณะที่การควบคุมดูแลกันภายในกลุ่มนั้นเรียกว่าการบริหาร (administration) หรือการบริหารราชการ (public administration) ด้วยเหตุผลเช่นนี้มนุษย์จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงจากการบริหารหรือการบริหารราชการได้ง่าย และทำให้กล่าวได้อย่างมั่นใจว่า “ที่ใดมีประเทศ ที่นั่นย่อมมีการบริหาร”

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) (2541) กล่าวสรุปไว้ว่า การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น และนักบริหารมีหน้าที่วางแผน จัดองค์กร แต่งตั้งบุคคลอำนวยการ และควบคุมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทางเดียวกันเพื่อสู่เป้าหมายที่วางไว้ ส่วนความหมายของการบริหารในทางธรรม คือ วิธีการบริหารต่าง ๆ ที่ใช้กันทั่วไปพอสรุปได้ 3 ลักษณะ แต่ที่ดีที่สุดคือ แบบถือธรรมหรือหลักการ

เป็นสำคัญโดยยึดเอาความสำเร็จเป็นพื้นฐานทำให้งานสำเร็จ ไม่เอาความขัดแย้งส่วนตัวมาเกี่ยวข้อง และยินดีรับคำแนะนำจากทุกฝ่าย เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสดแสดงความสามารถจะได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงาน วิธีนี้เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” คือใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ฮิโตชิ คูเมะ (2540, หน้า 57-64) กล่าวถึง การบริหารงานด้วยระบบวงจรคุณภาพ จัดเป็นกิจกรรมการปรับปรุงและการควบคุมที่ประกอบด้วย การวางแผน การนำไปปฏิบัติ การตรวจสอบ และการปฏิบัติการแก้ไข โดยการวางแผน การนำแผนที่วางไว้มาปฏิบัติ ตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ และถ้าผลลัพธ์ไม่ได้ตามที่คาดหวังไว้ จะมีการทบทวนแผนการเริ่มต้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น การควบคุมและการปรับปรุงสามารถอธิบายได้อีกแบบหนึ่งก็คือ การทำการวางแผน การกระทำ การตรวจสอบ และการแก้ไขซ้ำอีก การทำตามวงจรคุณภาพอย่างตั้งใจและถูกต้องจะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในการทำงาน เมื่อวงจรคุณภาพหมุนซ้ำจะทำให้เกิดการปรับปรุงและระดับของผลลัพธ์สูงขึ้นเรื่อย ๆ และงานส่วนใหญ่จะกระทำซ้ำในสิ่งที่เคยทำมาก่อน ถึงแม้ว่างานนั้นจะดูเหมือนว่าเป็นงานใหม่ทั้งหมดก็ยังคงมีส่วนประกอบหลายส่วนที่เหมือนหรือคล้ายกับสิ่งที่เคยทำมาก่อน การปรับปรุงคุณภาพส่วนใหญ่จะเป็นการพิจารณาวิธีการของงานที่กระทำซ้ำอย่างระมัดระวังและเป็นระบบ ตรวจสอบผลลัพธ์ที่ได้ ตลอดจนมีการแก้ไขความไร้ประสิทธิภาพที่ค้นพบ

การเผยแผ่พุทธศาสนา เป็นหน้าที่หรือบทบาทที่พระสงฆ์หรือพระสงฆาธิการจักต้องกระทำ โดยการจัดการเทศนา อบรม สั่งสอน ประชาชน ให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ

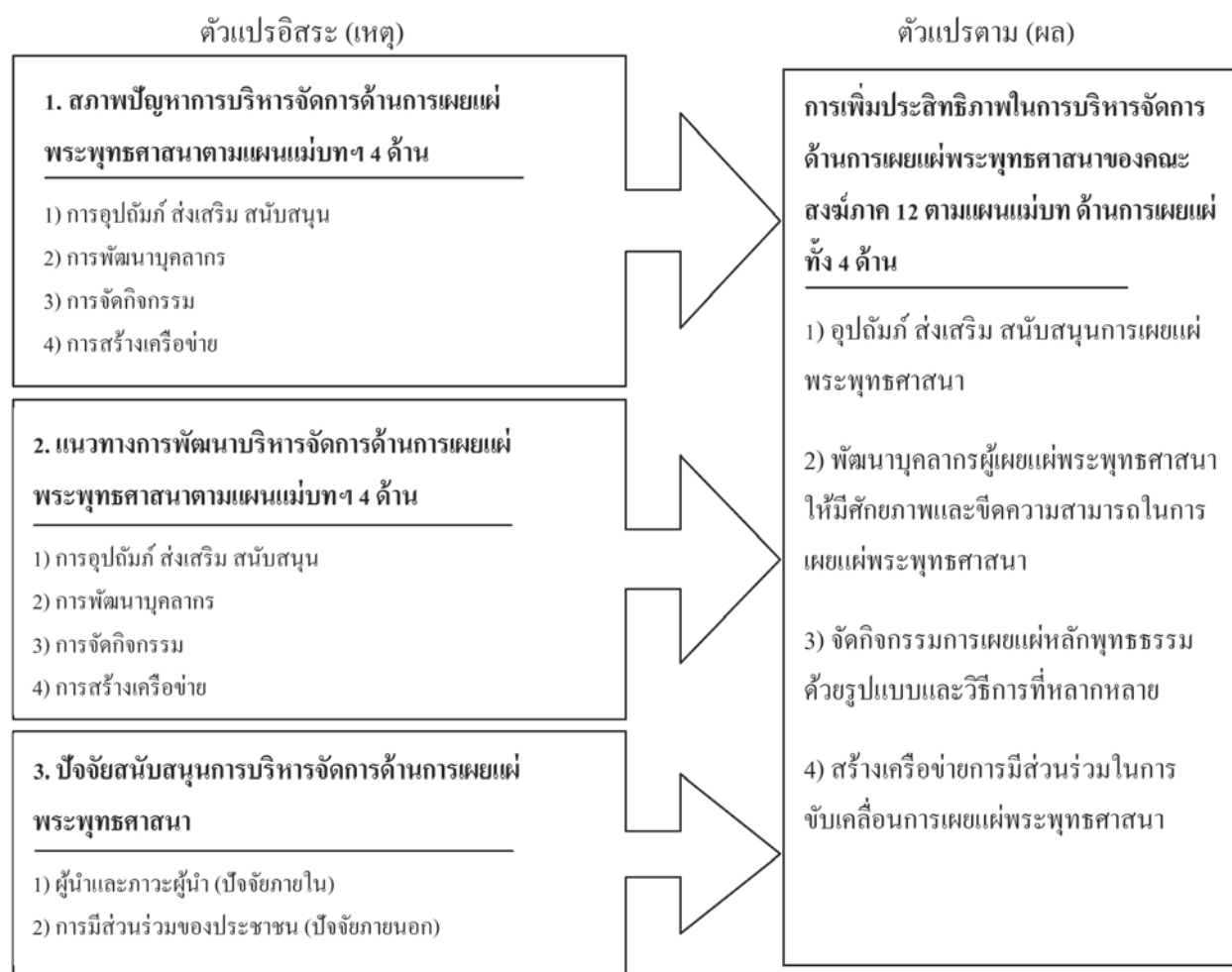
สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญญ) กำหนดหน้าที่หรือบทบาทของวัดต่าง ๆ ไว้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ทั้งวัดและพระสงฆ์ต้องทำงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยพัฒนาทางจิต ทั้งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต.

(หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) และการเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ พระสงฆ์จะต้องศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจังสอนอย่างไร ปฏิบัติได้อย่างนั้น ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อผลประโยชน์ของตน ไม่คิดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรมไม่เห็นแก่ความง่ายตีความธรรมวินัยตามชอบใจหรือตามความต้องการของประชาชน ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ และประสานความเข้าใจความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่น ๆ พุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนาและปฏิบัติตนตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ

ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า การเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีทั้งแบบประเพณี แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันและแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานขึ้นดำเนินการ รวมทั้งการพิมพ์หนังสือธรรมะออกเผยแผ่ หรือลงในหนังสือพิมพ์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัดหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ ผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

คณะสงฆ์ภาค 12 มีวัดในเขตพื้นที่การปกครองคณะสงฆ์ครอบคลุม 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครนายก จังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดสระแก้ว จำนวน 1,341 วัด พระภิกษุ 14,895 รูป (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2558, หน้า 2) เป็นองค์กรสงฆ์ภายใต้การควบคุมดูแลของมหาเถรสมาคม จึงมีหน้าที่ปฏิบัติตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อีกทั้งยังมีหน้าที่ในการสนับสนุน ส่งเสริมแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อให้ดำเนินการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายของคณะสงฆ์

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (mixed method research) เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ และใช้การวิจัยเชิงปริมาณในการสนับสนุนข้อมูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงคุณภาพ

สัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ได้แก่ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 12 พระนักเผยแผ่ รองผู้อำนวยการสำนักงาน

พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 12 และนักวิชาการพระพุทธศาสนา

การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างสำหรับตอบแบบสอบถาม ได้แก่ พระภิกษุในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 12 จำนวน 14,895 รูป จากจำนวนวัด 1,341 วัด (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2558, หน้า 2) จำนวนขนาดตัวอย่างโดยใช้วิธีการของยามานะ (Taro Yamane, 1973, p. 125) กำหนดระดับความเชื่อมั่นที่ 95% เมื่อแทนค่าในสูตรจะได้ 389.513 จึงใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 390 รูป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อให้เก็บข้อมูลภาคสนามในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ตามกรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม (questionnaire) การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 โดยผู้วิจัยสร้างเครื่องมือจากการศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดที่กำหนดขึ้น ซึ่งผลจากการทดสอบแบบสอบถามดังกล่าว ได้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาที่ 0.98

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ

แบ่งกระบวนการเก็บข้อมูลออกเป็น 3 รูปแบบเพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบการวิจัย ดังนี้ (1) จากศึกษารวบรวมเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย เพื่อหาแนวทางของการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 (2) จากการสัมภาษณ์ (interview) และ (3) การสนทนากลุ่ม (focus group)

การวิจัยเชิงปริมาณ

เก็บรวบรวมข้อมูลจากพระภิกษุในเขตปกครองสงฆ์ภาค 12 โดยการใช้แบบสอบถาม (questionnaire) ที่มีลักษณะคำถามตามกรอบแนวคิดการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยจำแนกประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ จากการสนทนากลุ่ม และจากแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์ประกอบกัน ใช้โปรแกรมวิเคราะห์ทางสถิติในการวิเคราะห์

ข้อมูล และพรรณนาลักษณะประชากรที่ศึกษาใช้สถิติพรรณนา (descriptive statistics) เพื่ออธิบายข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทาง ประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างที่ทำแบบสอบถาม โดยแจกแจงเป็น ค่าร้อยละ (percentages) ค่าเฉลี่ย (mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

ผลการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า

1. สภาพปัญหาการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 โดยภาพรวมตามข้อคำถามทั้ง 4 ด้าน มีดังต่อไปนี้

1.1 ด้านการอุปถัมภ์ ส่งเสริม สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบสภาพปัญหาคณะสงฆ์สนใจทำงานด้านการปกครองมากกว่างานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่กล้าคิดสิ่งใหม่ๆ วิธีการใหม่ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไม่กล้าคิดไม่กล้าทำใหญ่กว่าผู้บังคับบัญชา หากทำดีเกินก็จะถูกเพ่งเล็งจากระดับผู้บังคับบัญชา ซึ่งมีแนวทางการทำงานที่ไม่ตรงกัน ภาพรวมจึงเป็นไปแบบต่างคนต่างทำองค์กรด้านการเผยแผ่ในระดับกลางและระดับล่างจนถึงวัดยังขาดผู้รับผิดชอบอย่างแท้จริง ขาดการวางแผนและประสานงานร่วมมือ ขาดแรงสนับสนุนจากราชการและงบประมาณในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่เพียงพอระบบอุปถัมภ์หรือการยึดติดกับตำแหน่งและลาภสักการะของพระสงฆ์ ทำให้งานด้านการบริหารการเผยแผ่ไม่เป็นที่ปรากฏชัด

1.2 ด้านการพัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สภาพปัญหา คือ พระสงฆ์นักเผยแผ่ที่มีคุณภาพ มีศีลาจารวัตรงดงาม สามารถถ่ายทอดธรรมะเข้าใจได้ง่าย และประสิทธิภาพนั้นไม่เพียงพอ คณะสงฆ์ยังขาดแคลนบุคลากรที่ทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา และองค์กรด้านนี้ยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควรในการออกนโยบายและประเมินผล คณะสงฆ์สนใจทำงานด้านการปกครองมากกว่างานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ขาดวิสัยทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ชัดเจน พระที่บวชเข้ามาใหม่ส่วนใหญ่ก็เพื่อทำตามประเพณีเท่านั้น ขาดความรู้ความเข้าใจในหลัก

พระพุทธศาสนา จึงมีพฤติกรรมที่ทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธา

1.3 ด้านการจัดกิจกรรมการเผยแผ่หลักพุทธธรรมด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย พบว่าผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง พระสงฆ์ที่มีหน้าที่ซึ่งยึดติดในประเพณีดั้งเดิม เช่น เทศน์แต่ในบริเวณวัดอย่างเดียว มุ่งแต่สืบสานประเพณี ซึ่งมีคนฟังแต่เฉพาะคนมีอายุมากเท่านั้น ซึ่งมีจำนวนน้อย จึงไม่ได้ผลเท่าที่ควรต่อการเผยแผ่ และขาดความเป็นเอกภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล่าวคือมีการใช้แนวทางและรูปแบบวิธีการอันเข้าลักษณะต่างคนต่างทำ การขาดบุคลากรผู้มีความรู้ความเข้าใจ การประพฤติปฏิบัติ การประสานงานยังน้อย ต้องมีแผนงานและจะต้องได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์ เพื่อให้การขับเคลื่อนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มากยิ่งขึ้นไป งบประมาณจัดกิจกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา บางครั้งนำมาซึ่งความขัดแย้งในสังคม หรือเกิดความเคลือบแคลงสงสัยของพุทธศาสนิกชน

1.4 ด้านการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัญหาที่พบคือ การบริหารจัดการของคณะสงฆ์เป็นไปในแนวตั้งอิงกับโครงสร้างการบริหารตามระบบมากเกินไป การประสานงานเป็นไปในลักษณะเชิงบังคับ มิใช่เกิดจากนโยบายที่เห็นสอดคล้องในด้านการเผยแผ่ลักษณะอนุรักษนิยม พระสงฆ์มักเทศน์ในรูปแบบเดิม ทำให้ธรรมะไม่น่าสนใจ คนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมในการฟังและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปัญหาการขาดความพร้อมของบุคลากร และการเชื่อมโยงฐานข้อมูลพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในภาพรวม

2. แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 โดยรวบรวมความคิดเห็นในแนวทางเดียวกันเข้าด้วยกัน

2.1 ด้านการอุปถัมภ์ ส่งเสริม สนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในองค์กร

ระดับกลางและระดับล่างจนถึงวัด คณะสงฆ์ต้องส่งเสริมสนับสนุนและให้ความสำคัญกับงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้น ต้องกล้าคิดสิ่งใหม่ ๆ วิธีการใหม่ ๆ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กล้าคิดกล้าทำและนำเสนอผู้บังคับบัญชาต้องอุปถัมภ์หรือมอบตำแหน่ง ส่งเสริมและสนับสนุนแก่ผู้ทำงานในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่ยอมรับ หน่วยงานราชการต้องสนับสนุนและเพิ่มงบประมาณในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เพียงพอ และร่วมมือวางแผน ประสานงาน สนับสนุนการศึกษาเพื่อพัฒนาคณะสงฆ์

2.2 ด้านการพัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรกำหนดวิสัยทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ชัดเจน คณะสงฆ์สนใจทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มากกว่าเดิม เพิ่มจำนวนพระสงฆ์ผู้ทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและองค์กรควรออกนโยบายในเรื่องนี้ให้ชัดเจน โดยมีการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล จัดอบรมเพื่อปรับพฤติกรรมของพระสงฆ์ซึ่งต้องพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดีเพื่อความเลื่อมใสศรัทธา พัฒนาพระสงฆ์นักเผยแผ่ให้มีคุณภาพ มีศีลาจารวัตรงดงาม ต้องให้การศึกษามากขึ้นตามพระธรรมวินัยแก่พระทุกรูปสามารถถ่ายทอดธรรมะเข้าใจได้ง่าย และประสิทธิภาพ

2.3 ด้านการจัดกิจกรรมการเผยแผ่หลักพุทธธรรมด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ด้วยการจัดอบรมบุคลากร ให้มีความรู้ความเข้าใจ มีการประพฤติปฏิบัติที่ดี และมีการประสานงานหรือร่วมมือกันทำงานสร้างความเป็นเอกภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แม้แนวทางและรูปแบบวิธีการจะแตกต่างกันบ้างแต่ให้มีเป้าหมายความสำเร็จร่วมกัน ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง พระสงฆ์ที่มีหน้าที่ การอนุรักษประเพณีดั้งเดิม เช่น เทศน์แต่ในบริเวณวัดอย่างเดียว ถือเป็นมุ่งแต่สืบสานประเพณี แม้มีคนฟังแต่เฉพาะคนมีอายุมากเท่านั้นซึ่งมีจำนวนน้อย ก็ควรพัฒนาเป็นการเทศน์การแสดงธรรมตามสถานที่หรือหน่วยงานต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ต้องมีแผนงานและจะต้องได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์เพื่อให้การขับเคลื่อนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มากยิ่งขึ้นไป ตั้งงบประมาณการจัดกิจกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3. ด้านการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรปรับโครงสร้างการบริหารจัดการให้ทันสมัย แยกเป็นด้านต่าง ๆ และปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการในลักษณะเชิงบังคับ เป็นการร่วมประสานงานที่สอดคล้องกับนโยบายในด้านการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนาสื่อ เช่น วิทยุโทรทัศน์เฟสบุ๊ค ไลน์ โซเชียลมีเดียต่าง ๆ ให้สามารถเข้าถึงพระพุทธศาสนาได้ง่าย จัดงบประมาณให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดซื้อและซ่อมบำรุงเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัยในการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สร้างความพร้อมของบุคลากร และการเชื่อมโยงฐานข้อมูลพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ในภาพรวม พัฒนาพระสงฆ์นักเผยแผ่ให้มีรูปแบบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่หลากหลายทำให้ธรรมะเป็นเรื่องน่าสนใจ เพื่อให้คนรุ่นใหม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมในการฟังและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

4. ปัจจัยสนับสนุนการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 ได้แก่ (1) “ผู้นำและภาวะผู้นำ” ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน โดยผู้นำและภาวะผู้นำในการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 นั้น หมายถึง พระสังฆาธิการผู้มีอำนาจ ซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจ และต้องแสดงบทบาทหน้าที่ในการจูงใจ หรือใช้อิทธิพลในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ และ (2) “การมีส่วนร่วมของประชาชน” อันเป็นปัจจัยภายนอกที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีความสามารถ มีความเต็มใจได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา ร่วมแก้ไขปัญหาร่วมคิดแนวทางพัฒนา และร่วมกระบวนการตัดสินใจในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12

โดยสรุป ปัจจัยสนับสนุนการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 จากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดเห็นด้วยว่าทั้ง 2 ปัจจัยนี้เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ

การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าประสงค์

การสนทนากลุ่ม

ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทั้งหมดเห็นด้วยกับการนำเสนอปัจจัยสนับสนุนการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 คือ “ผู้นำและภาวะผู้นำ” และ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” พร้อมให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 โดยเห็นว่าแนวทางการพัฒนาบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการอุปถัมภ์ส่งเสริมสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (2) ด้านการพัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (3) ด้านการจัดกิจกรรมการเผยแผ่หลักพุทธธรรมด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายและ (4) ด้านการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเหมาะสมและครอบคลุมการดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว และการนำปัจจัยสนับสนุนการบริหารจัดการ ได้แก่ “ผู้นำและภาวะผู้นำ” ซึ่งเป็นปัจจัยภายใน และ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก มาใช้ควบคู่ไปด้วยก็จะยิ่งส่งเสริมให้การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เข้าร่วมสนทนายังได้เสนอแนวคิดเพิ่มเติมโดยเสนอให้มีการแบ่งกรอบการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 ออกเป็น 4 ขั้นตอน ตามหลักการบริหาร (Deming Cycle) เพื่อแบ่งการดำเนินงานให้ชัดเจนเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

การวิจัยเชิงปริมาณ

จากการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม พบว่า

1. สภาพปัญหาบริหารจัดการด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีสภาพปัญหาด้านการจัดกิจกรรมการเผยแผ่หลักพุทธธรรมด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายมากที่สุด รองลงมาเป็นสภาพปัญหาด้านการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สภาพปัญหาด้านการอุปถัมภ์ ส่งเสริม สนับสนุนการเผยแผ่

พระพุทธศาสนาและสภาพปัญหาด้านการเพิ่มและพัฒนาบุคลากรผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามลำดับ

2. แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 ทั้ง 4 ด้าน ค่าเฉลี่ย 3.33 ควรมีแนวทางในการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง

3. ปัจจัยสนับสนุนการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12

3.1 ปัจจัยภายในด้านผู้นำและภาวะผู้นำ พระสังฆาธิการผู้มีอำนาจบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 ซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจและได้แสดงบทบาทหน้าที่ในการจูงใจ หรือใช้อิทธิพลในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทั้ง 4 ด้าน ค่าเฉลี่ย 3.47 อยู่ในระดับปานกลาง

3.2 ปัจจัยภายนอกด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน การที่ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมในการรับรู้เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะร่วมเสนอปัญหาประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแนวทางร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจในการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้ง 4 ด้าน ค่าเฉลี่ย 3.35 อยู่ในระดับปานกลาง

การอภิปรายผล

การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในยุคสมัยที่มนุษย์สามารถที่จะสื่อสารกันจากทุกมุมโลกทุกที่ทุกเวลา ด้วยเทคโนโลยีการสื่อสาร ทำให้รับรู้ความเป็นไปของทั้งตนเองและผู้อื่นได้ในเวลาอันรวดเร็ว การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นภารกิจอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา เมื่อพุทธศาสนามีความเข้าใจในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ก็จะเป็นเหตุเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้พุทธศาสนามีบทบาทสร้างสรรค์ต่อโลก รวมทั้งช่วยให้เกิดการอยู่ร่วมกันด้วยดี

ในปัจจุบันเห็นได้ชัดว่าพุทธศาสนาไทยได้สูญเสียความเชื่อมั่นลงไปมาก เมื่อมีเหตุอื้อฉาวเกี่ยวกับพระสงฆ์

ปรากฏเป็นข่าวติดต่อกันตลอดหลายปีที่ผ่านมา ชาวพุทธจำนวนมากเริ่มเกิดความหวาดระแวงศาสนาอื่นที่ลุกขึ้นมากล่าวโทษอย่างชัดเจนว่าศาสนาอื่นเป็นต้นเหตุสร้างเหตุอื้อฉาวเหล่านี้ก็มีไม่น้อย ข้อหาดังกล่าวดูจะได้ผลไม่น้อย ดังจะเห็นได้จากเวลาที่มีการโจมตีพระสงฆ์หรือพระภิกษุคนใดที่มีทัศนะทางพุทธศาสนาต่างไปจากตน หรือขัดผลประโยชน์ของตน

การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งและเป็นภารกิจสำคัญของพระภิกษุสงฆ์นอกจากการศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนพระสงฆ์ยังต้องทำหน้าที่เผยแผ่คำสอนของพุทธศาสนาให้แก่ชาวโลก ให้ได้พบกับความสุขที่แท้จริง ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความทุกข์ หาทางแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง จนกระทั่งหลุดพ้นจากวัฏสงสารอันเป็นวงจรแห่งความทุกข์คือการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นผู้นำสารธรรมสู่ประชาชน เพราะเป็นผู้ที่จะทำให้ผู้ฟังเกิดความเชื่อและปฏิบัติตาม หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น จากผลการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้พบว่า

1. คณะสงฆ์ภาค 12 มีอำนาจและหน้าที่ในการบริหารการเผยแผ่พุทธศาสนาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ภายในเขตปกครองคณะสงฆ์ 4 จังหวัด ได้แก่ นครนายก ปราจีนบุรี สระแก้ว และฉะเชิงเทรา มีการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 อยู่ในระดับปานกลางยังไม่ได้มีการบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พุทธศาสนาอย่างเต็มความสามารถ ซึ่งการบริหารการเผยแผ่พุทธศาสนาที่ได้กระทำมากที่สุดคือด้านการส่งเสริมให้วัดมีศักยภาพเป็นศูนย์การเรียนรู้หลักพุทธธรรมและการปฏิบัติกิจกรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รองลงมาเป็นด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่องค์กรทุกภาคส่วน ด้านการส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมของชุมชน ส่วนด้านการจัดตั้งและพัฒนาศักยภาพองค์กรการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการบริหารต่ำที่สุด ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า องค์กรมหาเถรสมาคมยังพยายามบริหารการเผยแผ่พุทธศาสนาโดยผ่านวัดเป็นหลัก โดยการส่งเสริมให้วัดมีความสามารถที่จะเป็นศูนย์การเรียนรู้หลักพุทธธรรม รวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนา

ซึ่งมีจุดดีในแง่ที่วัดในประเทศไทยมีเป็นจำนวนมาก ทำให้สามารถที่จะกระจายการเผยแผ่พุทธศาสนาได้มากกว่า เพราะวัดส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บริเวณชุมชน เป็นแหล่งรวมกิจกรรมทางพุทธศาสนาและกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน พระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณของชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาวัดสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องผู้นำและภาวะผู้นำที่ กิติ ตยัคคานนท์ (2543, หน้า 21) กล่าวว่า ผู้นำคือ บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้าและเป็นผู้ตัดสินใจ เนื่องจากเป็นผู้มีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชา และจะพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือทางชั่วก็ได้ อีกนัยหนึ่ง ผู้นำ คือ ผู้ที่มีศิลปะที่สามารถมีอิทธิพลเหนือคนอื่นและนานาบุคคลเหล่านั้นไปโดยได้รับความไว้วางใจและเชื่อใจอย่างเต็มที่ อีกทั้งยังได้รับความเคารพนับถือความร่วมมือ และความมั่นใจจากผู้ใต้บังคับบัญชาเหล่านั้นอย่างจริงใจ พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทโดยตรงทั้งในวัดและต่อชุมชน และเป็นผู้นำโดยธรรมชาติมีอำนาจอิทธิพลที่จะแสดงบทบาทหน้าที่ที่สามารถพูดชักจูงโน้มน้าวจิตใจ ให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจอันเกิดจากความศรัทธาในผู้นำนั่นเอง

ผู้นำที่มีลักษณะเป็นศูนย์รวมมีหลักการ มีอุดมการณ์ในการดำเนินงาน มีการประเมินตน มีการรู้จักประมาณความพอดิในทุกกรณี รู้จักเวลาที่เหมาะในการดำเนินกิจการ รู้ระเบียบโครงสร้างของสังคม ตลอดจนรู้จักประเภทของบุคคลที่ควรคบหา จะทำให้สามารถเป็นผู้นำที่เหมาะสมกับหน้าที่ และนำความสงบสุขมาสู่สังคมได้ พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำที่จะนำพาประชาชนในสังคมให้เข้าถึงความสุขอย่างแท้จริงได้ สำหรับภาวะผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่ดีจะต้องยึดหลักธรรมะ เป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตนและสามารถบริหารจัดการเพื่อความเป็นเลิศด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 ได้เป็นอย่างดี

2. สาเหตุที่การบริหารจัดการด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค 12 ยังอยู่ในระดับปานกลางอาจจะเป็นเพราะว่าแต่ละวัดยังมีศักยภาพในการเป็นศูนย์การเรียนรู้หลักพุทธธรรมไม่เพียงพอและไม่เท่าเทียมกัน เพราะขาดทั้งงบประมาณ บุคลากร และการ

บริหารจัดการ สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการที่ สมาน รังสิโยภักดิ์ และสุธี สุทธิสมบูรณ์ (2544) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารคือการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของและวิธีการปฏิบัติงานเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน หรืออีกนัยหนึ่งการบริหาร คือการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยบุคคลอื่น ๆ ซึ่งทั้งนี้อาจจะขึ้นอยู่กับความพร้อมในหลายๆ ด้าน ทั้งสถานที่ตั้งบุคลากรทางศาสนา ผู้นำชุมชน วัฒนธรรมท้องถิ่น และสภาพแวดล้อมของวัดนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน ตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดไว้ว่า ผู้ที่จะทำหน้าที่เผยแผ่พุทธศาสนาควรเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ มีเป้าหมายในการบวชที่ชัดเจน มีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ ตั้งใจปฏิบัติธรรม ผูกพันตนเองมุ่งนิพพาน และเผยแผ่ธรรมะแก่บุคคลอื่น บำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นตามโอวาทของพระศาสดา การมีอุดมการณ์ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากไม่มีอุดมการณ์อันมั่นคง เมื่อทำงานไปแล้วประสบปัญหาใดๆ ก็จะทำให้เกิดความท้อถอยและเบื่อหน่าย มักจะทำงานไม่ได้ผล จนถึงกับลาสิกขา หรือมีเป้าหมายที่เบี่ยงเบนไป เช่น แทนที่จะมุ่งไปนิพพาน กลับมุ่งแสวงหาลาภสักการะหรือสมณศักดิ์ เป็นต้น การบริหารจัดการงานเผยแผ่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งพระสงฆ์ในวัดและประชาชน บางวัดอาจมีบุคลากรมาก บางวัดพระสงฆ์ขาดความรู้ความสามารถ

ที่ผ่านมาพระสงฆ์ไทยมีบทบาทอย่างสำคัญในการผลักดันประเทศสู่ความทันสมัย ด้วยการนำการศึกษาแผนใหม่ไปยังหัวเมืองต่างๆ ทั่วประเทศมีการนำเอาวิชาการแผนใหม่และระบบโรงเรียนมาสู่กุลบุตร ขณะเดียวกันก็นำเอาภาษาไทยมาแทนที่ภาษาขอมในการศึกษา พระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางศาสนา อย่างล้าหน้าสถาบันสงฆ์อื่นๆ ในภูมิภาคนี้แต่มาถึงปัจจุบัน สถาบันสงฆ์กลับเป็นฝ่ายไล่ตามชมราวาสนาในแทบทุกทาง โดยเฉพาะในด้านเทคโนโลยี ความรู้ทางโลกเท่านั้น หากรวมถึงวิถีชีวิตแบบวัตถุนิยม หลงไปกับระบบทุนนิยม ทำให้พุทธศาสนาเกิดการเปลี่ยนแปลง ต้องอิงอาศัยระบบทุนนิยม ด้วยการระดมทุนและสร้างวัตถุใหญ่โตระดับโลก แต่ขาดโลกทัศน์ในการเปลี่ยนแปลงวิธีการเผยแผ่พุทธศาสนาเพื่อคนรุ่นใหม่

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งนี้

1. ควรมีการปรับปรุงกฎ ระเบียบของมหาเถรสมาคม ให้มีความทันสมัย มีการบริหารจัดการโดยใช้หลักธรรมาภิบาล ไม่ควรบริหารในลักษณะเดิมซึ่งเป็นแนวคิด แต่ควรบริหารในแนวราบ อาศัยการประสานงาน สร้างเครือข่ายขององค์กรด้านเผยแผ่พุทธศาสนาให้มากขึ้น และเปิดโอกาสให้พระสงฆ์รุ่นใหม่ รวมทั้งประชาชนได้มีส่วนร่วมมากขึ้น

2. ควรสร้างเครือข่ายในการบริหารด้านการเผยแผ่ให้มากขึ้น ไม่ควรยึดติดกับระบบการปกครองทางคณะสงฆ์มากเกินไป เพราะงานบริหารด้านการเผยแผ่ยังกระจายอยู่แตกตัวมากเท่าไร ยิ่งเกิดการร่วมมือมากและมีเครือข่ายในการทำงานด้านการเผยแผ่มากเท่านั้น

3. ควรมีการปฏิรูปการเผยแผ่พุทธศาสนาให้มีความทันสมัย ฝึกอบรมพระภิกษุให้พระเทศน์ตามหลักพระธรรมวินัย ไม่เทศน์นอกเรื่องนอกศาสนา ไม่เทศน์เรื่องการเมือง เทศน์ในหัวข้อที่น่า สนใจ และทำให้ประชาชนเห็นประโยชน์ของพุทธศาสนาในลักษณะที่เป็นรูปธรรม เน้นให้ประชาชนสามารถนำหลักธรรมต่าง ๆ ไปใช้ในชีวิตประจำวัน สามารถลดความทุกข์จากชีวิต และจิตใจของประชาชนด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรม ไม่สอนเรื่องที่ไม่ใกล้ตัวหรือปฏิบัติแล้วไม่เห็นผลจริง

4. ควรเน้นการบริหารในระดับล่าง เช่น ระดับจังหวัดลงมาไม่ควรพึ่งพางค์กรมหาเถรสมาคมมากเกินไป เพราะท่านมีศาสนิกจมากและมีอายุมาก ควรบริหารในระดับพื้นที่คือจังหวัดหรืออำเภอ ซึ่งสามารถควบคุมดูแลและประเมินผลงานได้ง่ายกว่า เพราะอยู่ในพื้นที่อยู่ใกล้ชิดกับสังคมมาก

5. ควรมีการกระจายอำนาจ พระสงฆ์ไม่ควรดำรงตำแหน่งหลายอย่าง เปิดโอกาสกับพระสงฆ์ได้ทำงานด้านการเผยแผ่มากขึ้น มีการกระจายอำนาจการบริหารให้มากขึ้นและสะดวกขึ้น มีช่องทางเผยแผ่มากขึ้น โดยมีหน่วยงานมีช่องทางรองรับจากภาครัฐ มีงบประมาณ และหน่วยงานที่ดูแลจากภาครัฐโดยมีคณะสงฆ์เป็นผู้ดูแลและปฏิบัติการ

6. วัดแต่ละวัดต้องสร้างจุดเด่นของตนเองด้านการเผยแผ่ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย สอดคล้อง

กับยุคสมัยใหม่ เช่น เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่ได้มาตรฐาน มีความสงบ สะอาดและสะดวก เป็นระเบียบเรียบร้อย ก่อให้เกิดศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน

7. พระสงฆ์ควรยึดหลักพระธรรมวินัยในการเผยแผ่ ไม่บิดเบือนคำสอน หรือตีความเข้าใจตัวเอง เพราะจะทำให้เกิดสัทธรรมปฏิรูป ไม่ควรนำเรื่องนอกศาสนาหรือลัทธิพิธีกรรมใด ๆ เข้ามาปะปนในคำสอน หรือเพื่อชักนำให้คนเกิดศรัทธา เพราะจะทำให้คนหลงเชื่อในสิ่งที่เป็นเปลือกมากกว่าหลักคำสอน

8. รัฐบาลควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ กับการพัฒนาพุทธศาสนาในพื้นที่ห่างไกลและการรักษาโบราณสถานทางศาสนา เพื่อให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรือง เป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชนท้องถิ่น สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนได้รู้จักสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาของประเทศ และตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลรักษาโบราณสถานทางพุทธศาสนา

9. พระสงฆ์ในฐานะผู้นำการเผยแผ่ต้องมีศีลาจารวัตรทั้งดงาม องค์การสงฆ์ควรฝึกอบรมด้านการเผยแผ่ให้ครบวงจร ทั้งด้านการแสดงธรรม บุคลิกภาพส่วนตัว การปฏิบัติธรรม การใช้เทคโนโลยี และการแต่งหนังสือ เพื่อเป็นสื่อสมัยใหม่ในการเผยแผ่

10. องค์กรด้านศาสนาควรมีสถานีโทรทัศน์เป็นของตัวเอง โดยเฉพาะมหาเถรสมาคมควรมีสถานีส่วนกลาง เพื่อเผยแผ่ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของคณะสงฆ์ ส่วนในระดับวัด หากวัดใดมีศักยภาพสามารถตั้งสถานีโทรทัศน์ และบริหารได้ควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการเผยแผ่พุทธศาสนาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

11. พุทธศาสนามีหนึ่งจุดหมายแต่หลายหนทาง เน้นความหลากหลายแต่มีจุดหมายอันเดียวกัน นั่นคือการสร้างสันติสุขและสันติภาพให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน สอนให้คนมีปัญญาแก้ไขปัญหาชีวิตได้ไม่ทุกข์ ตามหลักอริยสัจ 4 การเผยแผ่จึงไม่ควรมีรูปแบบเดิม ๆ หรือรูปแบบเดียวกันทั้งประเทศ แต่ควรปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม เพื่อให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน

12. การเผยแผ่ควรเป็นหัวใจหลักของพระพุทธศาสนาเป็นงานหลักของคณะสงฆ์ งานด้านการปกครอง การศึกษา การก่อสร้างถาวรวัตถุก็ตาม ก็คือการเผยแผ่พุทธศาสนานั้นเอง แต่เป็นงานเสริมให้การเผยแผ่มีความสะดวกและเรียบร้อยยิ่งมามากขึ้นแต่ละวัดควรมีหน่วยงานด้านการเผยแผ่ให้ชัดเจน ให้งานเผยแผ่เป็นแกนหลักของการบริหารจัดการวัด งานด้านอื่น ๆ เป็นส่วนหนึ่งของงานเผยแผ่

13. พระสังฆาธิการควรมีการเกษียณเมื่ออายุครบ 70 ปีบริบูรณ์ ในทุกระดับชั้น ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสเจ้าคณะตำบลเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดเจ้าคณะภาคเจ้าคณะใหญ่ เพื่อเปิดโอกาสให้คณะสงฆ์รุ่นใหม่ ๆ ได้ทำงานมากขึ้น

14. มหาเถรสมาคมควรสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือทางด้านศาสนา การสร้างมิติตามความสัมพันธ์ทางการทูตด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศอาเซียน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความร่วมมือการพัฒนาทางวิชาการ และวิถีปฏิบัติในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงสืบไป

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทัศนคติและความคิดเห็นของประชาชนเพื่อให้สามารถปรับกระบวนการหรือยุทธวิธีในการเผยแผ่พุทธศาสนาให้สามารถเข้าถึงประชาชนให้มากที่สุด

2. ควรมีการวิจัยถึงประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการพระพุทธศาสนา เช่น ด้านสาธารณสงเคราะห์เพื่อให้ทราบความคิดเห็นของประชาชนในเรื่องที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของคณะสงฆ์ที่มีต่อสังคม

3. ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบการเผยแผ่พระพุทธศาสนากับศาสนาอื่น ๆ ในประเทศไทย

4. ควรมีการวิจัยพัฒนาการของเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้เป็นปัจจัยสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

References

- Hitoshi, K. (1997). *Management by quality*. Bangkok: S. Asia Press. (in Thai)
- Office of National Buddhism. (2015). *Basics of Buddhism 2015*. Bangkok: Author. (in Thai)
- Phrametheedhammapon (Dhammachitto P.) (1998). *The moral for managers* (2nd ed.). Bangkok: Sahadhammig. (in Thai)
- Phraphromkhunapon (Payutto P.A.). (2007). *The importance of Buddhism as the national religion* (13th ed.). Bangkok: The foundation Buddhaddham. (in Thai)
- Rangsiyokris S. & Sutthisomboon S. (2001). *Basic principles* (19th ed.). Bangkok: The Welfare Office of the Civil Service Commission. (in Thai)
- Tayukkanon K. (2000). *Technical leadership* (10th ed.). Bangkok: Plewakson. (in Thai)
- Wiratnipawan W. (2016). *The concept and meaning of administration and management*. Retrieved from <http://www.wiruch.com/articles%20for%20article/> (in Thai)
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). New York: Harper & Row.

